

A lengyel légió az isaszegi csatában

*Talpra nép, a Tátra megett!
Védni a magyart siessünk;
Menjünk a közellenségégre,
Együtt víjjunk, együtt essünk!
Ha mi vállat vállhoz vetünk,
Ketten együtt nem veszhetünk.**

Az 1848/49-es szabadságharcban a magyarok megsegítésére érkező lengyel önkéntesek sorában ott volt Józef Wysocki őrnagy, későbbi tábornok, az 1830/31-es lengyel felkelés egykori tisztje is. Magyarországra érkezését követően Kossuth, illetve a Honvédelmi Bizottmány beleegyezésével egy lengyel önkéntesből álló légiót szervezett.

Sokszor érthetetlen számunkra, hogy a lengyelek valójában miért is jöttek Magyarországa és miért harcoltak az 1848/49-es magyar szabadságharcban? Mi volt a lelki háttere ennek a történelmi ténynek? Az Oroszország, Poroszország és Ausztria által három részre osztott, függetlenségétől és államiságától 150 éven át megfosztott lengyelség miért érezte úgy, hogy csatlakoznia kell a magyarok szabadságharcához, és miért támogatták más népek szabadságtörekvéseit is?

Erre a kérdésre *Adam Mickiewicz*, a világirodalom legismertebb lengyel romantikus költője adja meg a választ „A lengyel nép és lengyel zarándokság könyvei” című művében, mely 1832-ben decemberében jelent meg tízezer példányban.

Az 1830/31-es lengyel szabadságharc leverése után a világ előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy *a lengyelség a népek keresztre feszített Krisztusa*. Szenvedése, áldozata megváltja, felszabadítja a világot. *Krisztus emigrációba került katonái* nem rakhatják hüvelybe kardjukat, mert a tétlenség szellemileg megtébolyítja, erkölcsileg szétrohasztja, nemzetiségileg beolvasztja őket.

A lengyeleknek minden pillanatban készen kell állniuk a nagy háborúra. A világon bárhol próbálják megdönteni a zsarnokságot, nekik ott a helyük a folytatandó küzdelemben.

Mickiewicz szerint tehát a külföldre kényszerült lengyelek nem egyszerűen emigránsok (csúnya magyarországi szóhasználattal: disszidensek), *hanem zarándokok, az egész emberiség és a lengyel szabadság legmagasabbról rendelt katonái*.

Az 1848/49-es szabadságharc idején Magyarországon harcoló lengyel légió tagjai első-sorban nemesi származású fiatal értelmiségiek, egyetemi hallgatók voltak, s kisebb arányban szerepeltek tagjai között iparosok és polgárok is. A légió katonái a Lengyel Demokratikus Társaság néven ismert forradalmi demokratikus emigrációs csoport eszmei hatása alatt álltak.

A lengyel demokraták azt remélték, hogy a magyar forradalom lehetőséget nyújt egy nagyszabású felkelés feltételeinek megteremtéséhez Lengyelországban. Abban reménykedtek, hogy a győztes magyar forradalom támogatni fogja őket. A Magyarországon megalakult Lengyel légió alkotta volna azt az erőt, amelyre a jövőző lengyel felkelés támaszkodhatott volna. Számukra a Magyarország szabadságáért vívott harc jelentette az első lépést a Lengyelország szabadságáért vívott küzdelemben, s éppen ezért fenntartás nélkül támogatták a magyar forradalmat.

A lengyel légió, amelynek létrehozását a magyar liberálisok csak hosszas huzavona után tették lehetővé, a lengyel demokraták koncepcióját tükrözte. Tagjai nyíltan hirdették republikánus hazafiságukat, és minden lehetséges alkalommal tüntetően, hangoztatták eszméiket. A harcok közben még az is előfordult, hogy visszautasították a kitüntéseket, mivel azok elfogadását nem tartották igazi republikánushoz méltónak. Mások a visszautasítást nemzeti önérzetükkel magyarázták, mondván, hogy „*a lengyeleknek nincs kitüntetésre szükségük ahhoz, hogy jó katonák legyenek*”.

A Lengyel légió a tavaszi hadjáratban egy gyalogos zászlóaljából, egy ulánus századból és fél üteg tüzérségből állt. A gyalogosok parancsnoka *Ignacy Czernik őrnagy*, a lovasságé *Poniński Władysław őrnagy*, a tüzéreké *Bentkowski Władysław hadnagy* volt. Pontos adatok híján a lengyel erőket ebben az időben *650-700 főre* becsülhetjük.

A lengyel légiót a magyar haderő egyik legkiválóbb hadosztályaiba osztották be. E hadosztály parancsnoka *Józef Wysocki* volt. A hadosztály pedig *Damjanich tábornok III. hadtestéhez* tartozott. A gyalogság és a tüzérség *Kiss Pál alezredes* dandárjához tartozott, az ulánus század viszont *Nagy Sándor ezredes* hadosztálynak része volt.

Damjanich tábornok III. hadtestének soraiban a légió részt vett a szolnoki, a hatvani és a tápióbicskei ütközetekben is és mindenütt kitűnt hősiességével. Harci útjának következő állomása Isaszeg volt.

Mint tudjuk *az isaszegi csata 1849. április 6-án, nagypénteken* kora délután kezdődött. Miután Klapka tábornok I. hadtestének katonái kitörték a Királyerdőből, szembe találták magukat az ellenség túlerejével. Az ellenség nyomására a hadtest jobb szárnya kezdett visszaszorulni. Damjanich eközben Kókáról Gödöllő felé menetelt.

A Királyerdőn átvonulva, hogy elterelje az ellenség figyelmét a tervezett támadás irányáról és gyorsabban tudja mozgatni hadtestét, Damjanich kiválasztott egy hadoszlopot – a lengyel légiót, a 3. zászlóaljat, egy lovasszázadot és egy fél tüzérüteget –, s ezt az erőt az erdei út elágazásánál jobbra küldte. A hadtest fő erői pedig az erdei úton balra vonultak.

Milkowski állítása szerint a jobboldali hadoszlop, amelynél Damjanich és vezérkara valamint Wysocki is tartózkodott, elérte az erdő szélét és megállt a dombokon. Jobbra, a völgyben gyér fákkal benőtt legelő, valamivel távolabb szemben pedig egy szőlővel borított domb volt. A légiónak állomáshelyéről jó kilátása nyílt az ellenség erőire és a balszárnynon folyó csatára. Damjanich, arra számítva, hogy jobb szárnyát biztosítja *Gáspár* erős hadteste, elhatározta, hogy megtámadja a *Rákos patak* tulsó partján fekvő dombokat, jobbról megkerüli Isaszeget és így tehermentesíti Klapkát, s vele együttműködve szétveri Jellasics erőit. A tervnek megfelelően a III. hadtest alakulatai megkezdtek a levonulást a völgybe. Elsőként *Knézich* balszárnynon lévő hadosztálya ereszkedett le, s tüzérségi csatát kezdett az ellenséggel. Megkezdte a levonulást a dombokról Wysocki eddig tartalékban lévő hadosztálya is. Ekkor következett be az, amire Damjanich nem számított. Gödöllő felől, a szőlőhegyek mögül előbukkantak *Schlick tábornok osztrák csapatai*. A manőver bekerítéssel és megsemmisítéssel fenyegette az előretolt magyar hadtesteket.

Eközben a magyarok felismerhetetlen alakulatokat láttak közeledni *Gödöllő felől*. Damjanich, még mindig abban a meggyőződésben, hogy ezek *Gáspár ezredes* katonái, előreküldött egy lovas-szakaszt, nem is annyira felderítés céljából, hanem inkább azért, hogy tájékoztassa az érkezőket a megfelelő vonulási irányról. A lovasszakasszal ment Damjanich egyik törzstisztje, a lengyel *Grochowalski Andrzej százados* is, majd sietve visszatért, s jelentette, hogy az ellenség közeledik. Damjanich környezetében zűrzavar támadt, ő maga pedig állítólag elsápadt és ezt mondta: „Most aztán nem tudom, mit tegyünk.” *Én tudom* – mondta *Wysocki*, és parancsot adott a lengyel légiónak: „*Hátra arc! Az erdőbe, csatárláncba! Utolsó emberig védeni az erdőt!*” Állítólag hasonló parancsot adott egy másik zászlóaljnak is. *Joachim Szyz* elbeszélése szerint

ebben a kritikus helyzetben *Damjanich* így szólt a lengyelekhez: „*Lengyelek! Rátok bízom, hogy tartsátok a csatateret. Fel kell tartóztatnotok az ellenséget Görgey megérkezéig!*”

Wysocki a rá jellemző szerénységgel azt írja, hogy alig ért hadosztálya a völgybe, amikor a dombon megjelent osztrák tüzérség oldaltűzet nyitott zászlóaljára. *Damjanich* parancsot adott, hogy húzódjanak vissza az erdő szélére. *Wysocki* teljesítette a parancsot, s saját zászlóaljával, valamint egy másik zászlóaljjal együtt, amelyet *Adam Hoszowski százados*, *Wysocki* segéd-tiszteje vezetett oda, az utolsó pillanatban szuronypárbajban a nyílt mezőre űzte az ellenséget.

A csatárláncban széthúzódott védők tüzet nyitottak a nyílt mező felől támadó császáriakra. A lengyeleket állandó bekerítés fenyegette. A küzdelem több mint *kétezer lépés hosszú* vonalon dúlt. Az osztrákok sűrű támadásai az erdő mélyére szorították a védőket. Ekkor oszlopba fejlődve „*Hurrá!*” kiáltással ellentámadásba lendültek, s az osztrákokat megint visszaszorították az erdőszélre. A gránát- és szuronycsaták sok áldozatot követeltek. Az ellenfelek alig néhány lépés távolságból tüzeltek egymásra. A két ellenfél szemtől szemben állt egymással, egymás mellének szegezték a katonák szuronyait, és puskatussal csináltak helyet maguknak a tolongásban. A lengyelek és a magyarok rendszerint győztek a kézitusában.

Miután háromszor is visszavetették az osztrákokat, *Schlick* személyesen jött elkedvetlenedett katonáihoz. Beszédet tartott katonáinak, kitartásra és hősiességre buzdította őket, majd kiadta a parancsot: „*Előre!*” Rövid tüzérségi támogatás után a három zászlóalj el is indult. Már 300 lépést tettek meg előre, s úgy tűnt, hogy közel vannak a célhoz, azonban támadásuk megtört a védők tüzeitől. A magyar és lengyel zászlóaljak gyilkos tüzzel fogadták az osztrák támadásokat, megtörve ezzel az osztrák katonák bátorságát.

A többórás csata, az állandóan ismétlődő támadások, az ellenfél túlereje fizikailag is kimerítette még a leghősiesebb védőket is. Az osztrák zászlóaljak veszedelmesen mélyre nyomultak az erdőben, s már csak néhány száz lépés választotta el őket a magyar lovaság és tüzérség jobb szárnyától. Ekkor *Wysocki* egy újabb zászlóaljat vetett be. *Szóval és saját példájával* lelkesítette a kimerült katonákat, s utolsó erejüket összeszedve támadásra vezette őket. Ezzel sikerült összezavarni és visszavetni a támadókat.

A lengyel légió elszántan védelmezte állásait, nem vonult vissza, s ezzel megakadályozta, hogy szélesedjék a magyar védelmen ütött rés. Egy időre azonban elszigetelődött, mivel az osztrákok baloldalon be tudták ékelni magukat a védelem soraiba. A kezdődő szürkület csak nehezítette a helyzetet. *A két harcoló fél szétszórt csatárláncai összekeveredtek az erdőben.* Nem lehetett tudni, ki a bajtárs, ki az ellenség, ki a győztes és ki a legyőzött. A katonák körében eluralkodott a kétkedés: körülzárásról kezdenek beszélni és arról, hogy elvesztették az ütközetet. Elhatározzák, hogy az éj leple alatt átverekszik magukat a magyarokhoz. Amikor az Aulich hadtestéhez tartozó *Mihály őrnagy oszlopa* erősítést hozva megérkezett, a lengyelek azt hitték, hogy az ellenség a hátuk mögé került és abba az irányba kezdtek tüzelni. Szerencsére a félreértés hamar tisztázódott. Időközben megérkezett *Wysocki* is és közölte katonáival, hogy *az ütközetet megnyerték*, és ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a lengyel légió és a magyar zászlóaljak olyan elszántan védelmezték az erdőt.

Joachim Szye szerint a lengyelek az isaszegi csatában 40 főt, állományuk 7%-át veszítették el. A sebesültekről nincsenek adataink, ha azonban feltételezzük, hogy szintén ugyanennyien lehettek, *a légió veszteségei meglehetősen nagyon voltak.*

A kortársak igen értékesnek találták a lengyelek részvételét az isaszegi csatában. Elismeréssel beszélt róluk *Damjanich* és *Klapka*. Amikor pedig a csata után *Kossuth Gödöllőn a kastélynál fogadta a katonák díszszemléjét*, *Wysocki hadosztálya előtt levette a kalapját és fedetlen fővel állt mindaddig, amíg a lengyel katonák el nem vonultak.* A lengyelek úgy érezték, hogy ez a gesztus a magyar forradalom vezérének irántuk tanúsított különleges megbecsülését bizonyítja.

1972. október 24-én, a Magyar–lengyel Történelmi Napok alkalmával két emléktáblát avattak fel Isaszegen: Az elsőt a *Polgármesteri Hivatal falán*. A másodikat a *református templom*, „A magyar szabadságtörekvések emléktemploma” homlokzatán. Az isaszegi erdőben a Katona-pallagon, a honvéd sírok közelében, a *Lengyel kapitány sírjára* Turai György helybeli kovácsmester még 1900-ban korabeli kardokból keresztet és szalagot kovácsolt.

Isaszegi lengyel emlékként tartjuk számon Budapesten a *Nemzeti Múzeum kertjében* az Isaszegi Múzeumbarátok Köre és a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület kezdeményezésére felállított *Wysocki szobrot*. A szobor *Hanna Danilewicz* varsói szobrászművész alkotása. Az emlékmű arra a helyre került, ahonnan 1848. november 26-án, eskütétel után 600 önkéntes lengyel katona „*A mi szabadságunkért és a tiétekért*” jelszóval harcra indult. A lengyel tábornok emlékművét 1976. november 26-án avatták fel. A szobor talapzatán felsorolták azokat a csatákat, amelyekben a Lengyel légió részt vett. Ezek: *Arad, Szolnok, Hatvan, Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysalló, Komárom, Szőreg és Temesvár*.

Amikor 1849. augusztusában a Lengyel légió elhagyta Magyarország földjét, Wysocki tábornok a Duna menti Orsovában kiáltványt intézett a magyar nemzethez:

„A lengyel légió parancsnoka a magyar nemzethez!

Veletek harcoltunk, magatok is tudjátok, nem zsoldosok gyanánt, nem személyes vagy önző érdekből, hanem egyedül azon reményben, hogy a ti szabadságtok kivívása, s abban a mi részvételünk alapját képezik a további harcnak, mely életünk szakadatlan célja: harc Lengyelország függetlenségéért, mely nélkül Magyarország függetlensége sem fenn nem tartható, sem célhoz nem vezet.

Őrizzétek meg nemes szívetekben annak emlékét, hogy eljöttünk veszélyben lévő hazátokba!”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Szyc: *A lengyel légió Magyarországon*. Poznan, 1850, 34. és 37. oldal.
 Wysocki József: *Emlékiratok*. Varsó, 1888, 43. o.
 Miłkowski: *Emigrációs portrék*. Lvov, 1904, 129–130. pont.
 Zygmunt Miłkowski: *A bölcsőtől az életen át*. (Krakkó, 1936.)
 Włodzimierz Muś: *József Wysocki a magyarországi hadjárásban 1848–49*. Lengyel Kultúra, Budapest, 1972.
 Zenon Tarnowski: *Isaszeg a magyar–lengyel barátság jelképe* című cikk a Lengyelország 1973. évi 1. számában.
 Kovács István: *A légió*. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1989.
Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Fordította: Kovács István Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.
 Adam Mickiewicz: *A lengyel nép és a lengyel zarándokság könyvei*. (Magyar, lengyel és francia nyelven, D. Molnár István előszavával, Kovács István utószavával.) Szerkesztette: D. Molnár István. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1998.
 Kovács István: *A lengyel légió lexikona, 1848–1849*. Budapest, 2007, MTA Történettudományi Intézet.
 Isaszegi Falumúzeum Adattára

JEGYZET

- * Az idézet Antoni Langie „*A lengyel légió dala*” című versének első versszaka. (Sárosy Gyula fordításában a Franklin Társulat adta ki Budapesten 1897-ben.)